

CHRISTINA VAN DYKE

A Hidden Wisdom: Medieval Contemplatives on Self-Knowledge, Reason, Love, Persons, and Immortality. Oxford: Oxford University Press 2022. 228 s.

Kirjoittivatko naiset keskiajalla? Oliko keskiajalla naisfilosofoja? Oliko naisille ylipäättään sallittua harjoittaa filosofiaa? Columbian yliopiston filosofian professori Christina Van Dyke kertoo teoksensa *Hidden Wisdom* (2022) esipuheessa, miten hän oppi yliopisto-opintojensa alussa, että vastaus näihin kaikkiin kysymyksiin oli valitettavasti kielteinen. Hän sai kuulla, että keskiajalla filosofiaa harjoitettiin pääasiassa (läntisen Euroopan) katedraalikouluissa ja yliopistoissa, mihin naisilla ei ollut pääsyä.

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana tutkimuksessa on tullut täysin ilmeiseksi, että korkeatasoista filosofiaa harjoitettiin myös kreikkalaisessa kristikunnassa sekä islamilaisessa ja juutalaisessa kontekstissa. Ajatus siitä, että naiset eivät olleet filosofiasta kiinnostuneita tai he eivät tuottaneet filosofisesti kiinnostavaa materiaalia keskiajalla, on sen sijaan pysynyt hämmästyttävän hyvin voimissaan.

Van Dyke kuvaa omaakin polkuaan varsin itsekriittiseen sävyyn. Hän on keskiajantutkijoiden keskuudessa tunnettu yhdessä Robert Pasnaun kanssa toimittamastaan kaksiosaisesta teoksesta *The Cambridge History of Medieval Philosophy* (2010; 2014). Toimitustyön loppuvaiheessa toimittajat huomasivat, miten teoksen 55 luvusta yksikään ei käsitellyt keskiajan naisajattelijoiden kirjoittamia tekstejä. Olivatko naiset todellakin kollektiivisesti pitäneet keskiajalla noin tuhannen vuoden tauon kirjoittamisesta ja filosofisesta ajattelusta?

Van Dyken tavoitteena on osoittaa, että myös keskiajan naiset lukivat, kirjoittivat ja kävivät keskusteluita keskeisistä filosofisista kysymyksistä, kuten sielun ja ruumiin välisestä suhteesta, järjen rajoista, kuolemattomuudesta, tahdosta ja emootioista. Naiset toimivat tyyppillisesti luostareissa tai omissa hengellisissä yhteisöissään ja käyttivät kirjoituksissaan laaja-alaisesti hengellisen harjoituksen tai mystiikan teologian genrejä. Filosofian

historian tutkijoiden mielenkiinto on sen sijaan usein kohdistunut yliopistoteologiaan ja -filosofiaan. Van Dyke huomauttaa sarkastiseen sävyyn, että Augustinus, Anselm Canterburylainen, Tuomas Akvinolainen ja Johannes Duns Scotus olivat kaikki teologeja, jotka myös kehittivät filosofisia teemojaan toisinaan osana hengellistä harjoitusta tai saarnaa. Mikäli keskiajan filosofiasta kiinnostuneet tutkijat suhtautuvat vakavasti kontemplatiivisen tradition sisältämään filosofista keskustelua sisältävään materiaaliin, myös naiskirjoittajien tekstit voidaan ottaa uudella tavalla tarkastelun kohteeksi.

Van Dyke huomauttaa, että filosofisen tutkimuksen painopisteen laajentaminen kontemplatiivisten tekstien tutkimukseen on kuitenkin riittämätön askel. Hän esittää listan aivan viime aikoinakin ilmestyneistä monografioista ja kokoomateoksista, jotka pyrkivät analysoimaan kontemplatiivisissa teksteissä esiintyvää filosofista aineistoa uusista näkökulmista ja perustelemaan sen merkityksen myös nykyfilosofiassa – mutta siten, että naismystikoita ei juurikaan mainita. Lopputulosta Van Dyke kutsuu episteemiseksi epäoikeudenmukaisuudeksi.

Kontemplaatiota tai mystiikkaa käsittelevän filosofian historian kysymyksiin keskittyvän teoksen kirjoittaminen on vaativa tehtävä. Tämä näkyy siinä, miten Van Dyken esipuhe on pitkäkökö ja ensimmäinen luku sisältää metodologiaan ja käsitteiden määrittelyyn liittyvää materiaalia. Van Dyke haastaa monet klassiset mystiikan tai hengellisen kokemuksen määritelmät (William James, Evelyn Underhill, Jerome Gellman) ja pohtii, mitä ylipäättään ”todellisella tai puhtaalla mystisellä kokemuksella” tarkoitetaan. Hän itse päätyy kannattamaan Nicholas Watsonin kehittämää mallia, jossa mystinen kokemus ymmärretään fenomenologisena ja transsendentaalisena ilmiönä. Tällöin huomio kiinnittyy opillisten kysymysten lisäksi siihen, miltä mystinen kokemus tuntuu yksilön näkökulmasta ja miten kokemukseen sisältyy kohtaaminen transsendentin todellisuuden kanssa.

Eräs teoksen mielenkiintoisimmista aiheista koskee Van Dyken kriittistä näkökulmaa niin sanottuun apofaattiseen teologiaan ja siihen liittyvään ”itsen annihilaatioon”. Apofaattista

kontemplaatiota korostavat keskiajan ajattelijat kuvaavat tyyppillisesti hengellistä kokemusta prosessina, jonka myötä sielu irtautuu ruumiin kahleista, yhtyy tuntemattomaan jumalalliseen toimijaan ja menettää minuuden siten, että henkilön yksilöllinen persoona katoaa. Tällaisen mallin lisäksi keskiajan teologit ja mystikot kehittivät näkemyksiä, joissa ruumiillinen kokemus jumalallisen kohtaamisesta ja affektiivinen näkökulma korostuvat. Van Dyke pyrkii osoittamaan, että intellektuaaliset ja affektiiviset mallit eivät sulje toisiaan pois. Affektiivisen eli tunteita ja ruumiillisuutta korostavan kontemplaation analysoiminen tuo myös lukuisia naismystikoita tutkimuksen valokeilaan.

Intellektuaalisten ja affektiivisten elementtien analyysi laajenee koskemaan ihmisen tietoa omasta itsestään, järjen toimintaa ja rajoja, rakkauden ja tahdon teemoja, persoonan määritelmiä ja kuolemattomuutta. Van Dyken käsittelemät tekstit ovat tarkoituksellisesti pääasiassa naiskirjoittajilta valittuja. Hän viittaa erityisesti Mechthild Magdeburglaiseen, Gertrude Suureen, Angela Folignolaiseen, Marguerite Poreteen, Katariina Sienalaiseen ja Juliana Norwichlaiseen. Kirjoittajien joukossa on myös miehiä, kuten Rikhard Pyhä-Viktorilainen, Bonaventura, Tuomas Akvinolainen, Mestari Eckhart ja Johannes Tauler.

Kirjan kuuden pääluvun lisäksi Van Dyke on laatinut päälukujen välille lyhyehköjä yleistajuisia ”välisoittoja”, joissa hän käsittelee yksittäisiä keskiajan oppineisiin naisiin liittyviä aiheita. Hän esimerkiksi kysyy, milloin lukemisesta tuli naisille merkki hengellisyydestä, miksi keskiajan naiset käyttivät teksteissään paljon eroottista kuvastoa tai miksi keskiajan naiset kirjoittavat niin kuin he vihaisivat itseään. Van Dyken teksti on erittäin selkeästi kirjoitettua. Hän aktiivisesti välttelee monimutkaisiin filosofisiin spekulatioihin ajautumista ja selittää esimerkiksi Akvinolaisen epistemologisen mallin muutamalla virkkeellä (s. 202–203). Toisinaan teksti jää suoraviivaisuudessaan liiankin yleiselle tasolle.

Kirjan päättävät jälkisanat ottavat kantaa moderniin populistiseen keskusteluun, jossa keskiajasta rakennetaan tarkoitushakuisesti omaa argumentaatiota tukevia väitteitä. Välillä keskiai-

kaan viitataan edelleen pimeänä, syytetään noita-vainoista (jotka tapahtuivat nk. uudella ajalla) tai haetaan tukea ekstremistisille näkemyksille. Van Dyken mukaan naisten tekstien ja roolin uudelleenarviointi on tärkeää, jotta tutkimus tuottaa mahdollisimman todenmukaisen käsityksen keskiajasta. Samalla on kysyttävä, miten filosofiaa on harjoitettu ja eletty ei-akateemisissa instituutioissa ja myös muualla kuin Euroopan suurissa yliopistokaupungeissa. Monografian tavoitteena onkin laajentaa filosofian historian kaanonin. Seurauksena ei ole ainoastaan tarkentuva ymmärrys eri vaiheista, vaan myös mielenkiintoinen ja inspiroiva käsitys siitä, mitä filosofia voi tulevaisuudessa olla.

Suomalaisen lukijan näkökulmasta Van Dyken kriittiset näkemykset naiskielteisestä tutkimustraditiosta voidaan osittain onneksi myös haastaa. Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa tutkijat ovat jo vuosikymmenien ajan analysoineet kontemplatiivisen tradition filofista ja teknistäkin materiaalia sen ansaitsemalla mielenkiinnolla. Tästä erinomainen esimerkki on Simo Knuutilan teos *Emotions in Ancient and Medieval Philosophy* (Oxford, 2004), jonka lukuisissa esimerkeissä eritellään systemaattisesti ja filosofisesti myös kontemplatiivista traditiota. *Hengentie* -sarjassa on ilmestynyt Juliana Norwichlaisen ja Teresa Avilalaisen kirjoitusten suomennoksia selityksin. Viime vuonna ilmestyi Virpi Mäkisen ja Elina Vuolan laatima kokoomateos *Naiset pyhyyden tulkkeina* (Gaudeamus, 2024), jota suosittelen lämpimästi. Teos sisältää myös keskiajan naiskirjoittajien käännöksiä – kuten katkelmia Marguerite Poreten teoksesta *Yksinkertaisten sielujen peili* Pauli Annalan suomentamana. Vuonna 2021 ilmestyi puolestaan Martina Reuterin toimittama *Miesvaltaa murtamassa* (Gaudeamus, 2021), jossa on Christina de Pizan tekstin suomennos selityksin.

Ritva Palmén, dos.
Akatemiatutkija
Helsingin yliopisto

<https://doi.org/10.62442/ta.156759>